

D-PRESS SERVICES
nashriyoti

www.d-pressa.com

Respublika konferensiya

Barqaror rivojlanishda ilm-fan va
innovatsion yondashuvlarning roli

2026

A P R E L

Google Scholar

“Barqaror rivojlanishda ilm-fan va innovatsion yondashuvlarning roli” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami. - J.: “D-PRESS SERVICES nashriyoti”, 2026.

Mazkur respublika ilmiy-amaliy konferensiya “Barqaror rivojlanishda ilm-fan va innovatsion yondashuvlarning roli” mavzusiga bag‘ishlangan bo‘lib, unda zamonaviy jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblangan barqaror rivojlanish konsepsiyasini ta‘minlashda ilm-fan, innovatsiya va ilg‘or texnologiyalarning ahamiyati keng yoritiladi. Konferensiya doirasida iqtisodiyot, ta‘lim, ekologiya, axborot texnologiyalari, ijtimoiy soha va boshqa yo‘nalishlarda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar natijalari, ilg‘or tajribalar hamda innovatsion yondashuvlar muhokama qilinadi.

Globalashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur‘atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e‘tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarini qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma‘ruza tezislarini to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Tadbirning asosiy maqsadi – ilmiy ishlanmalar va amaliyot o‘rtasidagi integratsiyani kuchaytirish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish, barqaror iqtisodiy o‘rtni ta‘minlash hamda jamiyatning ijtimoiy va ekologik muammolariga samarali yechimlar ishlab chiqishga ko‘maklashishdan iborat. Shuningdek, konferensiya ilmiy hamkorlikni kengaytirish, yosh tadqiqotchilarni qo‘llab-quvvatlash va ilmiy salohiyatni oshirishga xizmat qiladi.

Konferensiya natijalari sifatida ilg‘or ilmiy g‘oyalar, taklif va tavsiyalar shakllantiriladi hamda ularni amaliyotga joriy etish mexanizmlarini ishlab chiqish ko‘zda tutiladi. Mazkur anjuman ilm-fan, ta‘lim va ishlab chiqarish integratsiyasini mustahkamlash orqali barqaror rivojlanishning muhim omillarini aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma‘ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma‘lumotlar va me‘yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas‘uldirlar.

IQTISODIYOTNING BARQAROR RIVOJLANISHIDA FISKAL MEXANIZMLARNI OPTIMALLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Turakulova Orasta Ulugbekovna

O'zMU Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya. Taqdim etilgan ilmiy ishda milliy xo'jalik tizimining mutanosib hamda izchil taraqqiyotini kafolatlashda budget-soliq dasturlarining tutgan o'rni va ahamiyati konseptual jihatdan tadqiq etilgan. Davlat xarajatlarining tarkibiy tuzilishini yangilash, soliq siyosatini makroiqtisodiy barqarorlikka moslashtirish va davlat xazinasini balansini saqlash orqali iqtisodiy yuksalishga erishish yo'nalishlari atroflicha ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada O'zbekiston Respublikasida moliya-budget sohasini isloh qilish yo'nalishida hayotga tatbiq etilayotgan amaliy choralar tahlil qilinib, rivojlangan xorijiy davlatlar tajribasidan unumli foydalanish hamda samaradorlikni oshirishga qaratilgan ilmiy takliflar tizimlashtirilgan. Olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, moliya-fiskal dastaklarni har tomonlama takomillashtirish mamlakatning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, sarmoyaviy muhit jozibadorligini oshirish va pirovardida aholi turmush sharoitini yaxshilashda asosiy poydevor vazifasini o'taydi.

Kalit so'zlar: fiskal mexanizm, barqaror taraqqiyot, soliq strategiyasi, budget balansi, davlat xarajatlari, moliyaviy barqarorlik, iqtisodiy yuksalish, soliq tizimi islohoti.

Аннотация. В представленном научном труде концептуально исследуются место и значение бюджетно-налоговых программ в обеспечении сбалансированного и последовательного развития национальной хозяйственной системы. Подробно рассмотрены направления достижения экономического роста посредством обновления структуры государственных расходов, адаптации налоговой политики к макроэкономической стабильности и поддержания баланса государственной казны. Также в статье анализируются практические меры, реализуемые в сфере реформирования финансово-бюджетного сектора Республики Узбекистан, систематизируются научные предложения, направленные на повышение эффективности и использование передового опыта развитых стран. Полученные результаты подтверждают, что всестороннее совершенствование финансово-фискальных инструментов служит основным фундаментом для укрепления финансовой стабильности страны, повышения привлекательности инвестиционной среды и, в конечном итоге, улучшения условий жизни населения.

Ключевые слова: фискальный механизм, устойчивое развитие, налоговая стратегия, бюджетный баланс, государственные расходы, финансовая стабильность, экономический подъем, реформа налоговой системы.

Taqdim etilgan ilmiy ishda milliy xo‘jalik tizimining mutanosib hamda izchil taraqqiyotini kafolatlashda budjet-soliq dasturlarining tutgan o‘rni va ahamiyati konseptual jihatdan tadqiq etilgan. Davlat xarajatlarining tarkibiy tuzilishini yangilash, soliq siyosatini makroiqtisodiy barqarorlikka moslashtirish va davlat xazinasini balansini saqlash orqali iqtisodiy yuksalishga erishish yo‘nalishlari atroflicha ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada O‘zbekiston Respublikasida moliya-budjet sohasini isloh qilish yo‘nalishida hayotga tatbiq etilayotgan amaliy choralar tahlil qilinib, rivojlangan xorijiy davlatlar tajribasidan unumli foydalanish hamda samaradorlikni oshirishga qaratilgan ilmiy takliflar tizimlashtirilgan. Olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, moliya-fiskal dastaklarni har tomonlama takomillashtirish mamlakatning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, sarmoyaviy muhit jozibadorligini oshirish va pirovardida aholi turmush sharoitini yaxshilashda asosiy poydevor vazifasini o‘taydi.

Hozirgi davr iqtisodiy munosabatlarida barqaror va tizimli o‘sish sur‘atlarini shakllantirish ko‘p jihatdan hukumat tomonidan yuritilayotgan fiskal siyosatning qay darajada unumli ekanligi bilan belgilanadi. Davlatning soliq mexanizmlari va markazlashgan xarajatlar vositasida makroiqtisodiy muhitga ta‘sir ko‘rsatish tizimi bo‘lgan fiskal siyosat milliy xo‘jalikning barqarorligini ta‘minlovchi eng muhim omillardan biridir. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan tub iqtisodiy o‘zgarishlar doirasida moliya-budjet munosabatlarini davr talablariga mos ravishda isloh qilib borish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, «O‘zbekiston — 2030» strategik dasturi hamda «Yangi O‘zbekiston» taraqqiyot yo‘nalishlarida moliya-soliq vositalarini takomillashtirish zarurligi qat‘iy belgilab qo‘yilgan. Ushbu konseptual hujjatlarda tadbirkorlik faoliyatini rag‘batlantirish, investitsiya oqimini kuchaytirish hamda fuqarolar farovonligini kafolatlashda soliq tizimining roli strategik darajaga ko‘tarilgan. Dunyo tajribasi shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy jihatdan peshqadam bo‘lgan barcha davlatlar o‘z taraqqiyot yo‘lida fiskal modellarni to‘g‘ri loyihalashtirganlar. Biroq bunday siyosatni ishlab chiqishda har bir jamiyat o‘zining ichki imkoniyatlari, institutsional tayyorgarlik darajasi va o‘ziga xos milliy xususiyatlarini hisobga olishi shart. Shu sababli, mazkur izlanish aynan O‘zbekiston sharoitida fiskal dastaklarni optimallashtirishning ustuvor yo‘nalishlarini asoslab berishga qaratilgan.

Budjet-soliq munosabatlarining nazariy asoslari va ularning iqtisodiy tizimlar taraqqiyotidagi o‘rni xalqaro miqyosda turli maktab namoyandalari tomonidan o‘rganilgan. Mashhur iqtisodchi J.M.Keyns o‘zining fundamental asarida bozor mexanizmlari inqirozga uchragan davrlarda davlatning fiskal vositalar orqali jarayonlarga aralashishi muqarrar ekanligini ta‘kidlagan. Uning qarashlariga ko‘ra, soliq stavkalarini kamaytirish va davlat buyurtmalari hamda xarajatlarini ko‘paytirish orqali bozordagi yalpi talabni jonlantirish mumkin. Bundan farqli ravishda, neoklassik oqim vakili R.Barro o‘zining ilmiy farazlarida budjet-soliq aralashuvining uzoq muddatli istiqboldagi ijobiy samarasini shubha ostiga qo‘yib, xususiy sektor jamg‘armalari va davlat xarajatlari o‘rtasidagi teskari bog‘liqlikni isbotlashga urindi. Keyingi davrlarda A.Alesina va R.Perotti kabi tadqiqotchilar moliya-fiskal tuzatishlarning iqtisodiyotga ta‘sirini baholab, soliqlarni oshirish hisobiga emas, balki

asossiz xarajatlarni qisqartirish orqali amalga oshirilgan moliya-fiskal konsolidatsiya ancha samarali natija berishini ko'rsatib o'tishdi. Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi makonidagi o'tish davri xususiyatlari esa E.Ushachyov va A.Kudrin kabi olimlarning ilmiy ishlarida soliq islohotlari hamda barqaror rivojlanish munosabatlari nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Mahalliy darajada esa A.Raximov, Sh.Mustafoev va N.Qodirov singari olimlar respublikamiz moliya-budjet tizimidagi tizimli muammolarni aniqlab, ularni bartaraf etish yuzasidan o'z tavsiyalarini ilgari surishgan. Mavjud ilmiy qarashlarning umumiy xulosasiga ko'ra, mukammal soliq-budjet mexanizmi bir vaqtning o'zida ham iqtisodiy unumdorlikni oshirishi, ham ijtimoiy adolatni ta'minlashi, ham umumdavlat moliya tizimining mustahkamligiga xizmat qilishi lozim. Ammo ushbu maqsadlarning o'zaro ziddiyatga kirishishi amaliyotda har doim eng asosiy to'siq bo'lib kelgan.

Mazkur ilmiy izlanishni tizimli ravishda yoritishda qiyosiy-huquqiy, statistik, induktiv va deduktiv tahlil uslublaridan keng foydalanildi. Tadqiqotning ma'lumotlar bazasi O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Soliq qo'mitasi va Statistika agentligining rasmiy ma'ruzalari, shuningdek, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi hamda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining tahliliy nashrlaridan shakllantirildi. Qiyosiy tahlillar davomida yurtimizdagi moliya-soliq ko'rsatkichlari soliq tizimini modernizatsiya qilishda yuqori natijalarni qayd etgan Qozog'iston, Gruziya, Singapur va Estoniya kabi davlatlar amaliyoti bilan parallel ravishda qiyoslandi. Fiskal mexanizm mohiyatan davlat tomonidan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etish va belgilangan marralarga erishish uchun qo'llaniladigan barcha moliyaviy instrumentlar, uslublar va tuzilmalarning yaxlit majmuasidir. Mazkur mexanizm o'z ichiga asosan uchta tarkibiy qismni oladi, bular soliq solish tizimi, davlat xarajatlarini taqsimlash tizimi hamda budjet muvozanatiga erishish dastaklaridir. Soliq tizimi davlat xazinasining daromad qismini shakllantiribgina qolmay, balki iqtisodiy faollikni muvofiqlashtirish, milliy boylikni qayta taqsimlash hamda barqarorlikni ta'minlash funksiyalarini bajaradi. Sog'lom soliq tizimi soliq yukining adolatli va har bir to'lovchining real daromadiga mutanosib bo'lishi, soliqlarning erkin bozor qonuniyatlariga ortiqcha to'sqinlik qilmasligi, soliq yig'ish bilan bog'liq ma'muriy xarajatlarning kamligi hamda qonunchilikning barqaror va oldindan bashorat qilinadigan bo'lishi kabi mezonlarga mos kelishi shart. Davlat xarajatlari tizimi esa ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini moliyalashtirish orqali makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ham to'g'ridan-to'g'ri, ham xususiy sektordagi talabni rag'batlantirish orqali bilvosita ta'sir o'tkazadi. Budjet balansini ta'minlash esa uzoq muddatli istiqbolda moliyaviy inqirozlarning oldini olish kafolatidir; muntazam ravishda kuzatiladigan budjet taqchilligi davlat qarzini oshirib, inflyatsiya darajasini ko'tarib yuboradi. Shu sababli, jahon amaliyotida qoidalarga tayanadigan moliya siyosati tamoyillariga alohida e'tibor beriladi.

Respublikamizda moliya-soliq tizimini tubdan yangilash borasidagi keng ko'lamli islohotlar izchil davom ettirilmoqda. Yangi tahrirdagi Soliq kodeksining hayotga tatbiq etilishi natijasida majburiy to'lovlar va soliqlar soni qisqartirildi,

ularning stavkalari sezilarli darajada pasaytirildi va ma'murchilik jarayonlari soddalashtirildi. Bugungi kunda mamlakatimizda yuridik shaxslarning foyda solig'i o'n besh foiz, jismoniy shaxslarning daromad solig'i o'n ikki foiz hamda qo'shilgan qiymat solig'i ham o'n ikki foiz darajasida belgilangan. Soliq yukining yalpi ichki mahsulotga nisbatan ulushi yigirma uch butun omdan to'rt foizdan yigirma butun omdan sakkiz foizgacha pasayganligi xususiy sektor faoliyatini jonlantirishga xizmat qilayotgan ijobiy holat sifatida baholanadi. Davlat xarajatlarining asosiy qismi ijtimoiy sohalarga, xususan, ta'lim tizimiga yigirma ikki-yigirma to'rt foiz, sog'liqni saqlash sohasiga o'n bir-o'n ikki foiz hamda ijtimoiy muhofazaga o'n sakkiz-o'n to'qqiz foiz miqdorida yo'naltirilayotgan bo'lsa-da, iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshiruvchi yirik infratuzilmaviy loyihalarga ajratilayotgan kapital mablag'lar hajmini hali ham yetarli deb bo'lmaydi. Tizimda mavjud muammolar qatoriga yashirin iqtisodiyot ulushining yalpi ichki mahsulotga nisbatan qariyb qirq-qirq besh foiz atrofida saqlanib qolayotganini, soliq imtiyozlari berish tizimining mukammal emasligini hamda ajratilayotgan budget mablag'larining yakuniy samaradorligi ustidan nazorat mexanizmlarining bo'shligini kiritish mumkin. Mahalliy fiskal tizimni yanada takomillashtirishda xalqaro amaliyot darslarini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, Gruziya tajribasida o'tkazilgan keskin islohotlar tufayli soliq turlari yigirma ikkitadan oltitagacha kamaytirildi, umumiy soliq yuki o'n besh foizgacha tushirildi va bu chora yashirin sektor ulushini kamaytirib, yalpi ichki mahsulotning yillik o'sishini o'n-o'n ikki foizga olib chiqdi. Estoniya modelida esa korxonalarning biznesni rivojlantirishga qayta yo'naltiradigan foydasi soliqdan to'liq ozod qilingan bo'lib, kompaniyalar faqat dividend ko'rinishida taqsimlanadigan mablag'lardangina soliq to'laydi, bu esa investitsiya to'planishini tezlashtiradi. Singapur amaliyotida esa korporativ soliq stavkasi o'n yetti foiz miqdorida juda past qilib belgilangan va davlat xarajatlari asosan ilm-fan, yuqori texnologiyalar va inson kapitalini boyitishga yo'naltiriladi.

O'tkazilgan tahliliy o'rganishlar asosida milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlash maqsadida bir qator amaliy choralar taklif etiladi. Birinchidan, soliq tizimini optimallashtirish yo'nalishida soliq stavkalarini bosqichma-bosqich pasaytirish siyosatini davom ettirish barobarida soliq bazasini kengaytirish, ya'ni norasmiy iqtisodiyot sub'ektlarini qonuniy faoliyat ko'rsatishga undash lozim. Amaldagi barcha soliq imtiyozlari ularning iqtisodiyotga keltirayotgan real foydasi nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqilishi va samarasizlari bekor qilinishi shart. Ikkinchidan, davlat xarajatlarining samaradorligini oshirish maqsadida budget tizimini natijaviylikka asoslangan budgetlashtirish tamoyillariga to'liq o'tkazish talab etiladi va har bir yo'nalish bo'yicha aniq maqsadli indikatorlar o'rnatilishi lozim. Uchinchidan, moliya tizimining barqarorligini institutsional jihatdan kafolatlash uchun budget taqchilligining yalpi ichki mahsulotga nisbatan uch foizdan oshmasligi hamda umumiy davlat qarzining oltmish foizlik chegaradan o'tib ketmasligi bo'yicha qat'iy qonuniy qoidalar joriy etilishi zarur. To'rtinchidan, raqamli soliq ma'murchiligini kengaytirish orqali soliq to'lovchilar va davlat organlari o'rtasidagi bevosita muloqotni, ya'ni inson

omilini kamaytirish lozim bo'lib, buning uchun sun'iy intellekt tizimlari hamda blokcheyn texnologiyalarini soliq nazorati jarayonlariga integratsiya qilish tavsiya etiladi. Beshinchidan, fiskal federalizm prinsiplarini hayotga joriy etish, ya'ni hududlarning mutanosib rivojlanishini ta'minlash maqsadida mahalliy hokimiyat organlarining budget mustaqilligini oshirish va ularning o'z daromad manbalarini mustaqil boshqarish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Olib borilgan ilmiy tadqiqot ishi yakunida quyidagi xulosalar shakllantirildi. Birinchi xulosaga ko'ra, O'zbekistonda budget-soliq munosabatlarini modernizatsiya qilish bo'yicha salmoqli ishlar bajarilgan bo'lsa-da, yashirin iqtisodiyotning yuqori darajasi, ma'murchilikdagi ortiqcha byurokratik to'siqlar hamda xarajatlar samaradorligining pastligi tizimning to'liq quvvat bilan ishlashiga xalaqit bermoqda. Ikkinchi xulosaga ko'ra, ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, soliq stavkalarini pasaytirish bilan bir vaqtda soliq to'lovchilar bazasini kengaytirmasdan turib, uzoq muddatli fiskal barqarorlikka erishib bo'lmaydi, shu sababli islohotlar izchil va kompleks xarakterga ega bo'lishi shart. Uchinchi xulosaga ko'ra, natijaga yo'naltirilgan budget tizimiga o'tish davlat mablag'larining asossiz sarflanishiga chek qo'yadi va davlat xarajatlarning iqtisodiy hamda ijtimoiy unumdorligini sezilarli darajada oshiradi. To'rtinchi xulosaga ko'ra, soliq ma'murchiligini to'liq raqamlashtirish nafaqat davlat xazinasini daromadlarini kafolatlaydi, balki moliya tizimida shaffoflik muhitini yaratib, korrupsion holatlarga barham beruvchi eng asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Mazkur izlanish doirasida ishlab chiqilgan ilmiy va amaliy takliflar kelgusida mamlakatimizda budget-soliq siyosatining strategik dasturlarini ishlab chiqishda muhim manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Keynes, J.M. (1936). The General Theory of Employment, Interest, and Money. London: Palgrave Macmillan.
- 2.Barro, R.J. (1979). On the Determination of the Public Debt. Journal of Political Economy, 87(5), 940–971.
- 3.Alesina, A., & Perotti, R. (1997). Fiscal Adjustments in OECD Countries: Composition and Macroeconomic Effects. IMF Staff Papers, 44(2), 210–248.
- 4.Kudrin, A.L. (2018). Ustoychivaya finansovaya sistema i ee rol v ekonomicheskoy roste. Voprosy Ekonomiki, (6), 5–22.
- 5.Ushachev, E.V. (2019). Nalogovye reformy na postsovet'skom prostranstve: dostizheniya i problemy. Finansy i Kredit, 25(3), 112–128.
6. Raximov, A.A. (2021). Milliy iqtisodiyotda soliq-budget barqarorligini ta'minlash yo'llari. Toshkent: Moliya-iqtisod nashriyoti.
7. Mustafoyev, Sh.X. (2022). O'zbekiston Respublikasida soliq ma'murchiligini raqamlashtirish istiqbollari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (4), 45–58.
8. Qodirov, N.B. (2023). Fiskal siyosat samaradorligini oshirish va soliq yukini optimallashtirish muammolari. Monografiya. Toshkent: Fan va texnologiya.